

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 grudnia 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie – Wydział I Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Józef Wąsik
Sędziowie:	SSO del. Rafał Adameczyk (spr.) SSA Robert Jurga
Protokolant:	sekr.sądowy Marta Matys

po rozpoznaniu w dniu 23 grudnia 2014 r. w Krakowie na rozprawie

sprawy z powództwa (...) Spółki z o.o. z siedzibą w W.

przeciwko K. Z. i H. Z.

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanej K. Z.

od wyroku Sądu Okręgowego w Kielcach

z dnia 17 kwietnia 2014 r. sygn. akt I C 1946/13

- 1. zmienia zaskarżony wyrok w punkcie I w ten sposób, że nadaje mu brzmienie: „zasądza od pozwanych K. Z. i H. Z. na rzecz strony powodowej (...) Spółki z o.o. z siedzibą w W. kwotę 100.000 zł (sto tysięcy złotych) z ustawowymi odsetkami od dnia 12 marca 2011 r. do dnia 23 grudnia 2014 r., z tym, że zasądzoną należność rozkłada na 10 rat po 10.000 zł każda, płatne w stosunku miesięcznym do dziesiątego dnia miesiąca poczynając od stycznia 2015 r., z ustawowymi odsetkami na wypadek uchybienia terminowi płatności oraz oddala powództwo w pozostałej części”;**
- 2. zmienia zaskarżony wyrok w punkcie II w ten sposób, że zasądza od pozwanych na rzecz powoda kwotę 5.512 zł (pięć tysięcy pięćset dwanaście złotych) zamiast kwoty 11.867 zł;**
- 3. oddala apelację w pozostałej części;**
- 4. zasądza od pozwanej K. Z. na rzecz strony powodowej (...) Spółki z o.o. z siedzibą w W. kwotę 156,81 zł (sto pięćdziesiąt sześć złotych 81/100) tytułem kosztów postępowania apelacyjnego;**
- 5. przyznaje od Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Kielcach na rzecz adwokata T. K. kwotę 3.321 zł (trzy tysiące trzysta dwadzieścia jeden złotych), w tym 621 zł podatku od towarów i usług,**

tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu pozwanej K. Z. w postępowaniu apelacyjnym.

Sygn. akt I ACa 1373/14

UZASADNIENIE

wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 23 grudnia 2014 r.

Strona powodowa (...) Sp. z o. o. z siedzibą w W. domagała się zasądzenia od pozwanych K. Z. oraz H. Z. solidarnie kwoty 165000 zł z odsetkami w wysokości 3,33 % liczonymi za każdy dzień opóźnienia:

- od kwoty 5500 zł od dnia 23 września 2004 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 października 2004 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 listopada 2004 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 grudnia 2004 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 stycznia 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 lutego 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 marca 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 kwietnia 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 maja 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 czerwca 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 110000 zł od dnia 23 lipca 2005 r. do dnia zapłaty

tytułem zwrotu świadczenia z umowy pożyczki, a w przypadku uznania umowy pożyczki za niezawartą bądź nieważną - jako zwrotu nienależnego świadczenia, stosownie do treści art. 410 § 2 k.c.

Pozwane wniosły o oddalenie powództwa. Na rozprawie w dniu 3 kwietnia 2014 r. pozwana K. Z. uznała powództwo do kwoty 40000 zł.

Wyrokiem z dnia 17 kwietnia 2014 r. Sąd Okręgowy w Kielcach zasądził od pozwanych K. Z. i H. Z. na rzecz powoda (...) Spółki z o. o. z siedzibą w W. kwotę 165000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 22 lipca 2005 r. do dnia 17 kwietnia 2014 r., z tym że zasądzoną należność rozłożył na 10 rat po 16500 zł każda, płatnych w stosunku miesięcznym, poczynając od daty uprawomocnienia się wyroku (punkt I); zasądził od pozwanych na rzecz powoda kwotę 11867 zł tytułem zwrotu kosztów procesu (punkt II); zasądził od Skarbu Państwa (Sądu Okręgowego w Kielcach) na rzecz adwokata T. K. z Kancelarii Adwokackiej w K., ul. (...) kwotę 4428 zł tytułem kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

Sąd Okręgowy ustalił, że aktem notarialnym z dnia 22 lipca 2004 r., Rep. A (...)powód (...) Sp. z o.o. z siedzibą w L. zawarł z pozwanymi H. Z. i K. Z. warunkową umowę sprzedaży, na mocy której pozwane sprzedały powodowi za cenę 110000 zł nieruchomość rolną położoną w miejscowości R., gmina G., składającą się z działki nr (...) o powierzchni 1,53 ha, dla której to nieruchomości Sąd Rejonowy w Kielcach prowadzi księgę wieczystą (...) - pod warunkiem, że Agencja Nieruchomości Rolnych, działająca na rzecz Skarbu Państwa nie wykona prawa pierwokupu, stosownie do art. 3 ust. 4 ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz. U. nr 64, poz. 592 z późn. zm.). W akcie notarialnym zaznaczono, iż całość ceny została zapłacona przed zawarciem umowy, wydanie

nieruchomości powodowi nastąpiło w dniu podpisania umowy, natomiast w przypadku wykonania przez Agencję Nieruchomości Rolnych prawa pierwokupu pozwane jako sprzedające zobowiązały się w terminie 7 dni od daty wykonania tego prawa zwrócić pobraną od powoda kwotę, a powód jako kupujący zobowiązał się w tym samym terminie wydać przedmiotową nieruchomość Agencji Nieruchomości Rolnych. W przypadku niewykonania przez Agencję Nieruchomości Rolnych prawa pierwokupu, pozwane jako sprzedające zobowiązały się w ciągu 7 dni od daty otrzymania stosownego zawiadomienia przenieść na rzecz powoda jako kupującego przedmiotową nieruchomość. Kolejnym aktem notarialnym z dnia 22 lipca 2004 r., Rep. A (...)powód zawarł z pozwanymi przedwstępną umowę sprzedaży przedmiotowej nieruchomości. Zgodnie z tą umową, powód jako strona sprzedająca oraz pozwane jako strona kupująca zobowiązali się najpóźniej do dnia 22 lipca 2005 r. zawrzeć umowę przyrzeczoną sprzedaży nieruchomości za cenę netto 176000 zł. W akcie zaznaczono, że na poczet ceny została zapłacona przed podpisaniem umowy kwota 5500 zł. Resztę ceny, tj. 170500 zł pozwana K. Z. zobowiązała się zapłacić powodowej Spółce w późniejszych terminach, tj. 11 rat w kwocie netto po 5500 zł miała zapłacić do 22-go dnia każdego miesiąca, poczynając od sierpnia 2004 r., a kwota netto 110000 zł miała być zapłacona najpóźniej w dniu podpisania umowy przyrzeczonej - 22 lipca 2005 r. W przypadku uchybienia terminu płatności którejkolwiek z rat, pozwana K. Z. miała zapłacić odsetki w kwocie 3,33 % za każdy dzień zwłoki. Powodowej Spółce miało przysługiwać prawo do odstąpienia od umowy w terminie do dnia 22 lipca 2005 r. w przypadku uchybienia płatności przez K. Z. dwóch terminów uzgodnionych rat. Aktem notarialnym z dnia 1 września 2004 r., Rep. A (...)powwane przeniosły na rzecz powoda własność przedmiotowej nieruchomości, w wyniku wykonania zobowiązań zawartych w umowie sprzedaży warunkowej Rep. A nr (...)Wyrokiem z dnia 8 lipca 2010 r. w sprawie I C 198/08 Sąd Okręgowy w Lublinie ustalił, że umowa warunkowej sprzedaży nieruchomości z dnia 22 lipca 2004 r., Rep. A nr(...)i umowa przeniesienia własności nieruchomości, Rep. A nr(...)z dnia 1 września 2004 r. są nieważne. Wyrokiem z dnia 29 grudnia 2010 r. Sąd Apelacyjny w Lublinie w sprawie I ACa 501/10 oddalił apelację strony pozwanej od wskazanego wyżej wyroku Sądu Okręgowego. W dniu 21 lutego 2011 r. powód wezwał pozwane do zapłaty na jego rzecz kwoty 165000 zł wraz z odsetkami w wysokości 3,33 %, liczonymi za każdy dzień opóźnienia:

- od kwoty 5500 zł od dnia 23 września 2004 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 października 2004 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 listopada 2004 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 grudnia 2004 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 stycznia 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 lutego 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 marca 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 kwietnia 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 maja 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 5500 zł od dnia 23 czerwca 2005 r. do dnia zapłaty,
- od kwoty 110000 zł od dnia 23 lipca 2005 r. do dnia zapłaty.

Wobec braku odpowiedzi ze strony pozwanych na wezwania do zapłaty tej kwoty, powód w dniu 10 marca 2011 r. skierował do Sądu Rejonowego w Kielcach wniosek o zawiązekanie pozwanych do próby ugodowej, do zawarcia ugody jednak nie doszło. Pozwana H. Z. ma 69 lat, z zawodu jest kucharką. Obecnie nigdzie nie pracuje, utrzymuje się z renty po mężu w wysokości 1889 zł netto miesięcznie, zamieszkuje w R.. W tej miejscowości obie pozwane prowadziły działalność gospodarczą – hotel i restaurację. W 2010 r. pozwana H. Z. wynajmowała pokoje hotelowe, z uzyskiwanych dochodów spłacała długi do banku. Pozwana nie posiada żadnego majątku przynoszącego dochody, nie

ma oszczędności, zalega z należnościami wobec dwóch banków, z którymi zawarła porozumienie i na rzecz jednego z nich uiszcza ratę miesięczną – 300 zł, a na rzecz drugiego – ratę 350 zł. Pieniądze na spłatę rat czerpie z renty po mężu. Pozwana K. Z. ma 39 lat, z zawodu jest ekonomistą. Tylko przez okres dwóch miesięcy po zawarciu spornych umów pozwana prowadziła działalność gospodarczą w R. na nieruchomości zabudowanej, będącej przedmiotem aktów notarialnych. Później nie mogła już prowadzić działalności, gdyż nie miała tytułu własności nieruchomości. W 2005 r. K. Z. wyjechała do Wielkiej Brytanii w celach zarobkowych i nadal tam przebywa, pracuje w kasynie jako menadżer, zarabia 1300 funtów miesięcznie, otrzymuje dofinansowanie do mieszkania i zasiłek na dwoje dzieci w wieku 14 lat i 2,5 roku, które pozwana samotnie wychowuje. Przed podpisaniem umów z dnia 22 lipca 2004 r., pozwane odwiedziły siedzibę powodowej Spółki i prowadziły z pracownikami rozmowy w celu sfinalizowania uzyskania pożyczki pieniężnej. W dniu 22 lipca 2004 r. pozwane podpisały sporne umowy notarialne i dokumenty przekazywane im przez stronę powodową. Strony uzgodniły, że pozwane otrzymają tytułem umowy pożyczki kwotę 100000 zł i taka kwota została przekazana na rachunek bankowy K. Z. w kilka dni po podpisaniu umów. W dokumentach i aktach notarialnych strony wpisały kwotę 110000 zł, ale faktycznie pozwane otrzymały tylko 100000 zł, a 10000 zł uwidocznione w umowach ponad kwotę 100000 zł miało stanowić opłatę dla notariusza. Pozwane zobowiązały się zwrócić kwotę pożyczki powiększoną o zysk strony powodowej - łącznie 165000 zł w ciągu jednego roku od daty zawarcia umowy. Środki uzyskane z pożyczki pozwane wydatkowały na remont restauracji, zakup sprzętów do hotelu i częściowo na zakup towaru, reszta pieniędzy została przeznaczona na spłatę długów. Pozwane miały świadomość tego, że powodowa spółka udziela im pożyczki z zamiarem uzyskania zysku w wysokości 5% w skali miesiąca. K. Z. i H. Z. nie zwróciły pieniędzy objętych umową pożyczki.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy – powołując się na wyrok Sądu Okręgowego w Lublinie z dnia 8 lipca 2010 r., sygn. akt I C 198/08 i wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 29 grudnia 2010 r., sygn. akt I ACa 501/10 - uznał, że umowa warunkowej sprzedaży nieruchomości z dnia 22 lipca 2004 r., Rep. A nr (...) oraz umowa przeniesienia własności nieruchomości, Rep. A nr (...) z dnia 1 września 2004 r. są nieważne – jako pozorne i nieważna jest także umowa pożyczki z przewłaszczeniem nieruchomości na zabezpieczenie. Forma aktu notarialnego umowy pozornej nie służy jednocześnie umowie ukrytej. W przedmiotowej sprawie taką umową ukrytą była umowa pożyczki z przewłaszczeniem nieruchomości na zabezpieczenie, która winna być dla swojej ważności zawarta w formie aktu notarialnego. Skoro umowa pozorna „nie użyczyła” umowie ukrytej przepisanej formy aktu notarialnego, to ta ukryta umowa - mimo że umieszczona w akcie notarialnym - również jest nieważna, jeżeli chodzi o ustaloną pisemną jej treść. Sąd pierwszej instancji, opierając się na zeznaniach świadka A. P. oraz na zeznaniach K. Z. i H. Z. wskazał, iż pozwane otrzymały faktycznie przelewem od powodowej Spółki jedynie kwotę 100000 zł, ale Spółka oczekiwała zysku w związku z przekazanymi pieniędzmi w ramach umowy pożyczki w wysokości 5% w skali miesiąca od określonych rat, pożyczka miała być udzielona na rok, a kwota do zwrotu osiągała wysokość w granicach 170000 zł. Sąd uwzględnił zatem powództwo o zapłatę kwoty 165000 zł przy przyjęciu, że pożyczka została zawarta w dniu 22 lipca 2004 r., pozwane otrzymały w ramach tej umowy kwotę 100000 zł, a miały zwrócić przedmiot pożyczki w ciągu roku, w ratach i całościowa kwota do spłaty, wraz z zyskiem powódki wynosiłaby 165000 zł. Odsetki ustawowe zostały zasądzone od daty wymagalności świadczenia, ustalonej przez Sąd Okręgowy na dzień 22 lipca 2005 r. Z uwagi na trudną sytuację życiową pozwanych, Sąd ten – na podstawie art. 320 k.p.c. rozłożył zasądzone świadczenie na raty. Jako podstawę prawną rozstrzygnięcia o kosztach procesu Sąd pierwszej instancji powołał przepis art. 98 k.p.c.

Pozwana K. Z. wniosła apelację od powyższego wyroku. Zaskarżyła orzeczenie Sądu Okręgowego w części – co do rozstrzygnięć zawartych w punktach I i II wyroku, zarzucając:

- błąd w ustaleniach faktycznych, polegający na zaniechaniu ustalenia przez Sąd pierwszej instancji, kiedy oraz w jaki sposób doszło do zawarcia umowy pożyczki pomiędzy powodową spółką a pozwanymi, w szczególności, kiedy i w jaki sposób pozwane wyraziły swoją wolę zwrotu otrzymanej od powodowej Spółki kwot powiększonych o oprocentowanie,
- obrazę przepisów prawa procesowego mającą wpływ na wydany wyrok, tj. naruszenie art. 233 k.p.c. poprzez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów, polegające na przyjęciu, że z treści nieważnych umów notarialnych

wynika, iż pozwane zobowiązały się zwrócić otrzymane pieniądze wraz z oprocentowaniem w ciągu jednego roku od otrzymania pieniędzy,

- obrazę prawa materialnego, w szczególności art. 65 k.c. oraz art. 720 k.c. w zw. z art. 723 k.c. poprzez ich niewłaściwą wykładnię oraz niewłaściwe zastosowanie w wyniku przyjęcia, że wierzytelność Spółki ma oparcie w tytule prawnym umowy pożyczki,

- obrazę prawa materialnego - art. 320 k.p.c. poprzez niedostateczne uwzględnienie sytuacji majątkowej pozwanych i rozłożenie zasądzonego świadczenia na raty w sytuacji, gdy orzeczenie ich w takiej wysokości przekracza możliwości majątkowe i materialne obu pozwanych.

Wskazując na powyższe zarzuty, K. Z. wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa w całości, wraz z odpowiednim rozstrzygnięciem w przedmiocie kosztów procesu, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd Okręgowy w Kielcach.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja zasługuje na częściowe uwzględnienie.

W pierwszej kolejności należy wskazać, iż na podstawie art. 378 § 2 k.p.c. Sąd Apelacyjny rozpoznał sprawę na także na rzecz pozwanej H. Z., która nie wniosła apelacji, bowiem nałożony na tę pozwaną obowiązek zapłaty kwot zasądzonych wyrokiem Sądu Okręgowego był wspólny z obowiązkiem pozwanej K. Z..

Sąd Okręgowy dokonał prawidłowych ustaleń faktycznych w wyniku oceny dowodów, która nie pozostaje w sprzeczności z regułami logicznego myślenia, właściwego kojarzenia faktów czy z zasadami doświadczenia życiowego oraz nie wykracza poza uprawnienia wynikające z przepisu art. 233 § 1 k.p.c. Ustalenia Sądu pierwszej instancji nie budzą przy tym wątpliwości co do ich zgodności z rzeczywistym stanem rzeczy i dlatego Sąd Apelacyjny akceptuje je i przyjmuje za podstawę własnego rozstrzygnięcia.

Trafna jest konkluzja Sądu Okręgowego co do nieważności – ze względu na pozorność (art. 83 § 1 k.c.) - umowy warunkowej sprzedaży nieruchomości z dnia 22 lipca 2004 r., Rep. A nr (...)i umowy przeniesienia własności nieruchomości, Rep. A nr (...)z dnia 1 września 2004 r., a także dyssymulowanej (ukrytej) umowy pożyczki z przewłaszczeniem nieruchomości na zabezpieczenie. Czynność pozorna nie „używa” bowiem swojej formy aktu notarialnego czynności ukrytej, stąd wymagająca formy notarialnej umowa pożyczki z przewłaszczeniem nieruchomości na zabezpieczenie - mimo że umieszczona w akcie notarialnym obejmującym symulowane umowy - jest nieważna (art. 73 § 2 zdanie 1 k.c. w zw. z art. 158 k.c.). Takie stanowisko jest utrwalone w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z 12 października 2001 r., V CKN 631/00, OSNC 2002/7-8/91; uchwała Sądu Najwyższego z 22 maja 2009 r., III CZP 21/09, OSNC 2010/1/13; uchwała Sądu Najwyższego z 9 grudnia 2011 r., III CZP 79/11, OSNC 2012/6/74). Kwestia nieważności powyższych umów została przesądzona w wyroku Sądu Okręgowego w Lublinie z dnia 8 lipca 2010 r., sygn. akt I C 198/08 i w wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 29 grudnia 2010 r., sygn. akt I ACa 501/10 (por. w szczególności uzasadnienie wyroku wydanego w sprawie I ACa 501/10 Sądu Apelacyjnego w Lublinie – k. 90 – 91). Wypada dodać, że umowa pożyczki jest również nieważna z przyczyn określonych w art. 58 § 3 k.c., bowiem nie zostałaby dokonana bez dotkniętych nieważnością postanowień umownych dotyczących przeniesienia własności nieruchomości. Bezwzględnie nieważna umowa pożyczki z przewłaszczeniem nieruchomości na zabezpieczenie nie wywołuje zamierzonych tą czynnością skutków prawnych. Zbędne było zatem ustalanie przez Sąd pierwszej instancji treści umowy pożyczki, w tym terminu spłaty pożyczki i wysokości oprocentowania, skoro te uzgodnienia nie mogą rodzić prawnych konsekwencji dla stron. Tym samym Sąd ten naruszył przepisy art. 720 k.c. w zw. z art. 723 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie w wyniku przyjęcia, że wierzytelność powodowej Spółki ma oparcie w tytule prawnym umowy pożyczki.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, ze względu na nieważność umowy pożyczki, świadczenie strony powodowej ograniczające się – z przyczyn szczegółowo omówionych w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku - do przelanej na

rachunek bankowy K. Z. kwoty 100000 zł (k. 20), winno zostać zakwalifikowane jako świadczenie nienależne, które jest szczególnym przypadkiem bezpodstawnego wzbogacenia (art. 410 § 1 k.c.). Nienależne świadczenie odróżnia się od pozostałych przypadków bezpodstawnego wzbogacenia źródłem powstania, bowiem do zaistnienia tego zobowiązania dochodzi w wyniku spełnienia świadczenia przez zubożonego, a nie poprzez jakiegokolwiek inne przesunięcia majątkowe, niebędące świadczeniem. Kodeks cywilny zawiera zamknięty katalog przypadków, rodzących roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego, tzw. kondykcje, określone w art. 410 § 2 k.c. Świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, bądź jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia. W niniejszej sprawie mamy do czynienia z *condictio sine causa*, czyli sytuacją, gdy spełnieniu świadczenia towarzyszyło dokonywanie czynności prawnej zobowiązującej, jednak zobowiązanie nigdy nie powstało, ponieważ, zgodnie z art. 410 § 2 k.c., ta „czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia” (por. uchwała Sądu Najwyższego z 8 października 1992 r., III CZP 117/92, OSNC 1993/4/57; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 30 października 2013 r., I ACa 452/13, LEX nr 1388764). Do świadczenia nienależnego należy stosować przepisy art. 405-409 k.c. Konsekwencją uzyskania nienależnego świadczenia jest obowiązek jego zwrotu, a konieczną przesłanką roszczenia opartego na przepisie art. 405 k.c. jest istnienie współzależności pomiędzy powstaniem korzyści w majątku wzbogaconego a uszczerbkiem w majątku zubożonego. Jeżeli zwrotowi podlega wartość wzbogacenia, to jest ona ograniczona do wysokości doznanego uszczerbku albo uzyskanej przez wzbogaconego korzyści, przy czym zwrot następuje do wysokości niższej z tych wartości (zob. A. Ohanowicz: *Niesłuszne wzbogacenie*, Warszawa 1956, s. 93; Z. Radwański, A. Olejniczak: *Zobowiązania*, 2008, s. 289). Również Sąd Najwyższy w wyroku z 24 października 1974 r., II CR 542/74, OSP 1976/6/115 i w wyroku z 19 marca 2002 r., IV CKN 892/00, LEX nr 54380 wskazał, że wartość wzbogacenia jest ograniczona wartością tego, co ubyło z majątku zubożonego, i wartością tego, co powiększyło majątek wzbogaconego, a w wypadku nierówności tych wartości, kwota niższa określa wartość bezpodstawnego wzbogacenia. Z prawidłowych ustaleń Sądu Okręgowego wynika, iż pozwane faktycznie otrzymały od strony powodowej kwotę 100000 zł, a nie kwotę 165000 zł, tak więc obowiązek zwrotu nienależnego świadczenia ogranicza się do pierwszej z tych kwot. Przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu nie uchylają przepisom o obowiązku naprawienia szkody (art. 414 k.c.). Strona powodowa nie powoływała się jednak na szkodę w postaci utraconych korzyści związanych z niemożnością dysponowania wypłaconą pozwanym kwotą, ani nie wykazała realnej wysokości takiej szkody.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, nie jest zasadny zarzut pozwanej, iż w niniejszej sprawie powinien mieć zastosowanie przepis art. 409 k.c., zgodnie z którym obowiązek wydania korzyści lub zwrotu jej wartości wygasa, jeżeli ten, kto korzyść uzyskał, zużył ją lub utracił w taki sposób, że nie jest już wzbogacony, chyba że wyzbywając się korzyści lub zużywając ją powinien był liczyć się z obowiązkiem zwrotu. Sąd pierwszej instancji ustalił, iż środki uzyskane od strony powodowej pozwane wydatkowały na remont restauracji, zakup sprzętów do hotelu i częściowo na zakup towaru, a reszta pieniędzy została przeznaczona na spłatę długów. Nie każde - nawet w dobrej wierze - zużycie świadczenia bezpodstawnie uzyskanego powoduje wygaśnięcie obowiązku jego zwrotu. Zachodzi ono tylko wtedy, gdy zużycie korzyści nastąpiło w sposób bezproduktywny, konsumpcyjny, a więc bez uzyskania jakiegokolwiek ekwiwalentu czy też innej korzyści dla majątku wzbogaconego. Z wykładanego a contrario art. 409 k.c. wynika, że obowiązek wydania korzyści istnieje (nie wygasa), gdy mimo utraty lub zużycia korzyści, zobowiązany do jej wydania nadal jest wzbogacony. Jeśli więc zobowiązany do zwrotu wyzbywa się korzyści, oszczędzając sobie wydatków z własnego majątku, np. płacąc własny dług, to nadal jest wzbogacony (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 2 lutego 2012 r., II CSK 670/11, OSNC-ZD 2012/3/64). Ponadto pozwane miały świadomość, że muszą zwrócić otrzymane od strony powodowej środki, o czym świadczy także treść uzasadnienia apelacji: „pозwana lojalnie przyznała, że była i jest w obowiązku zwrotu pieniędzy, jednak wyłącznie w wysokości 100000 zł” (k. 212).

Nie są trafne zarzuty odnoszące się do naruszenia przez Sąd Okręgowy przepisu art. 5 k.c., stanowiącego, iż „nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.” Pozwana nie sprecyzowała, z jakimi zasadami współżycia społecznego

miałoby kolidować orzeczenie Sądu pierwszej instancji. Nie można powoływać się ogólnie na - z natury rzeczy - nieokreślone zasady współzycia, lecz należy konkretnie wskazać, jaka z przyjętych w społeczeństwie zasad współzycia społecznego doznałaby naruszenia w danej sytuacji (por. wyrok Sądu Najwyższego z 7 maja 2003 r., IV CKN 120/01, LEX nr 141394). Obowiązek ten jest aktualny szczególnie wówczas, gdy strona pozwana jest reprezentowana – jak w niniejszej sprawie – przez profesjonalnego pełnomocnika. Treść zasad współzycia społecznego nie jest zdefiniowana. Przy uwzględnieniu, iż Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji RP 2 kwietnia 1997 r.), należy przyjąć, że odwołanie się do zasad współzycia społecznego oznacza sięgnięcie do idei słuszności w prawie i do powszechnie uznawanych wartości w kulturze naszego społeczeństwa. Uogólniając, można stwierdzić, iż przez zasady współzycia społecznego należy rozumieć podstawowe zasady etycznego i uczciwego postępowania (tak Sąd Najwyższy w wyroku z 28 listopada 2001 r., IV CKN 1756/00, LEX nr 80259). Zasady współzycia społecznego mogą stanowić podstawę dokonania korektury w ocenie nietypowego przypadku, nie służą jednak do uogólnień w sytuacjach uznawanych za typowe (wyrok Sądu Najwyższego z 28 listopada 1967 r., I PR 415/67, OSP 1968/10/210). W utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się ponadto, że zastosowanie art. 5 k.c. nie może doprowadzić do nabycia bądź utraty prawa podmiotowego. Na gruncie niniejszej sprawy oznacza to, iż zasady współzycia społecznego nie mogą doprowadzić do pozbawienia strony powodowej możliwości odzyskania nienależnie uiszczonych pozwanym kwoty 100000 zł. Na zasady współzycia społecznego nie może powoływać się osoba, która sama je narusza (nie zwracając bezpodstawnie otrzymanej kwoty) i żądać na ich podstawie odmowy udzielenia ochrony sądowej osobie, której prawo zostało naruszone. Byłoby to bowiem opaczne rozumienie klauzuli generalnej wyrażonej w art. 5 k.c.

Zobowiązania wynikające z bezpodstawnego wzbogacenia (w tym obowiązek zwrotu nienależnego świadczenia) są bezterminowe, a wobec tego opóźnienie w ich wykonaniu następuje dopiero wtedy, gdy dłużnik nie spełnia świadczenia niezwłocznie po wezwaniu przez wierzyciela (art. 455 k.c.). Od tej chwili obciąża dłużnika obowiązek zapłaty odsetek za opóźnienie (art. 481 § 1 i 2 k.c.) – por. wyrok Sądu Najwyższego z 28 kwietnia 2004 r., V CK 461/03, LEX nr 174217; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 5 listopada 1997 r., I ACa 391/97, TPP 2003/1/129. Strona powodowa wezwała pozwane do zapłaty kwoty dochodzonej pozwem pismem z dnia 21 lutego 2011 r. (k. 24, 27), doręczonym pozwanym w dniu 4 marca 2011 r. (k. 25, 28), zakreślając K. Z. i H. Z. siedmiodniowy termin na uiszczenie należności. Pozwane pozostawały zatem w opóźnieniu w spełnieniu świadczenia od dnia 12 marca 2011 r. i od tej daty stronie powodowej należały się odsetki ustawowe.

Sąd Okręgowy uwzględnił sytuację materialną pozwanych i zastosował instytucję z art. 320 k.p.c., rozkładając należność główną na 10 miesięcznych rat po 16500 zł każda. Na skutek obniżenia przez Sąd Apelacyjny kwoty należności głównej do 100000 zł, raty uległy zmniejszeniu do kwot po 10000 zł. Według judykatury, rozkładając zasądzone świadczenia pieniężne na raty, sąd nie może - na podstawie art. 320 k.p.c. - odmówić przyznania wierzycielowi żądanych odsetek za okres do dnia wydania wyroku zasądzającego świadczenie; rozłożenie zasądzonego świadczenia na raty ma jednak ten skutek, że wierzycielowi nie przysługują odsetki od ratalnych świadczeń za okres od daty wyroku do daty płatności poszczególnych rat (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna z 22 września 1970 r., III PZP 11/70, OSNC 1971/4/61). Pozwane były wzywane do zapłaty kwoty objętej żądaniem pozwu już w 2011 r. i od tego czasu winny zabezpieczać - w miarę możliwości - pewne środki pieniężne na ten cel. W ocenie Sądu Apelacyjnego, rozłożenie należności głównej na większą ilość rat stanowiłoby zbyt daleko idące, nieuzasadnione uprzywilejowanie pozycji dłużniczek względem wierzyciela.

Z przyczyn wskazanych wyżej, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. zmienił zaskarżony wyrok w punkcie I w ten sposób, że zasądził od pozwanych K. Z. i H. Z. na rzecz strony powodowej (...) Spółki z o.o. z siedzibą w W. kwotę 100000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 12 marca 2011 r. do dnia 23 grudnia 2014 r., z tym iż zasądzoną należność rozłożył na dziesięć rat po 10000 zł każda – płatne w stosunku miesięcznym do dziesiątego dnia miesiąca, poczynając od stycznia 2015 r., z ustawowymi odsetkami na wypadek uchybienia terminowi płatności oraz oddalił powództwo w pozostałej części.

Zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik sporu, zmianie podlegało również zawarte w punkcie II wyroku Sądu Okręgowego rozstrzygnięcie o kosztach procesu. Koszty poniesione przed Sądem Okręgowym przez stronę powodową

wyniosły 11867 zł (8250 zł – opłata od pozwu, 17 zł – opłata skarbową od dokumentu pełnomocnictwa, 3600 zł – wynagrodzenie pełnomocnika – radcy prawnego, wynikające z § 6 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu - tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 490), natomiast koszty poniesione przez pozwane wyniosły 4428 zł (3600 zł + 23% podatku VAT - wynagrodzenie ustanowionego dla K. Z. pełnomocnika z urzędu – adwokata, wynikające z § 6 pkt 6 w związku z § 2 ust. 1, 2 i 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu - tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 461). Strona powodowa wygrała sprawę w 61 % (100000 zł : 165000 zł), a pozwane wygrały sprawę w 31 % (65000 zł : 165000 zł). Przy zastosowaniu reguły stosunkowego rozdzielenia kosztów procesu (art. 100 k.p.c.), pozwane powinny zwrócić stronie powodowej tytułem kosztów procesu kwotę 7239 zł (61 % z 11867 zł), a (...) Sp. z o. o. z siedzibą w W. powinna zwrócić K. Z. i H. Z. kwotę 1727 zł (39 % z 4428 zł); ostatecznie więc zasądzeniu od pozwanych na rzecz strony powodowej podlegała różnica tych kwot (5512 zł).

W pozostałej części Sąd Apelacyjny oddalił apelację jako bezzasadną - na podstawie art. 385 k.p.c.

O kosztach postępowania apelacyjnego orzeczono na podstawie art. 100 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., dokonując stosunkowego rozdzielenia tych kosztów. Koszty postępowania apelacyjnego poniesione przez stronę powodową wyniosły 2700 zł (75 % z 3600 zł - wynagrodzenie pełnomocnika – radcy prawnego - § 6 pkt 6 w zw. z § 12 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu - tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 490), natomiast koszty postępowania apelacyjnego poniesione przez pozwaną K. Z. to kwota 3821 zł (500 zł – opłata od apelacji, 3321 zł - wynagrodzenie pełnomocnika – adwokata - § 6 pkt 6 w zw. z § 2 ust. 1, 2 i 3 i § 13 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu - tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 461). Pozwana K. Z. powinna zwrócić stronie powodowej tytułem kosztów postępowania apelacyjnego kwotę 1647 zł (61 % z 2700 zł), a (...) Sp. z o. o. z siedzibą w W. powinna zwrócić K. Z. z tego tytułu kwotę 1490,19 zł (39 % z 3821 zł); ostatecznie więc zasądzeniu od pozwanej na rzecz strony powodowej podlegała różnica tych kwot (156,81 zł).

Na podstawie art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r., poz. 635 ze zm.) i § 13 ust. 2 pkt 2 w związku z § 6 pkt 6 i § 2 ust. 1, 2 i 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 461), o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej K. Z. z urzędu przez adwokata T. K., Sąd Apelacyjny orzekł jak w punkcie piątym sentencji wyroku.